

Innspill til lied-utvalget

Utdanningsforbundet opplever at den første rapporten fra Liedutvalget har en fyldig og god beskrivelse av videregående opplæring, og vi ser at mange av våre innspill er ivaretatt. Vi mener imidlertid at rapporten ikke går grundig nok inn i en del sentrale aspekter ved norsk videregående opplæring. I dette innspillet forklarer vi hvilke områder vi mener er for svakt dekket i første delrapport, og vi kommenterer i tillegg flere av temaene utvalget har blinket ut som sentrale i den kommende hovedrapporten.

1) Spriket mellom videregående opplæring i lov- og regelverk og den faktiske tilstanden ute i skolen

Den første rapporten fra Lied-utvalget gir et godt bilde av videregående opplæring slik den er nedfelt i lov- og regelverk. Den faktiske tilstanden i videregående opplæring beskrives derimot i liten grad. Spriket mellom intensjon og realitet i norsk videregående opplæring bør være et viktig tema i den kommende hovedutredningen.

Tilbudsstrukturen

Utdanningsforbundet mener at tilbudsstrukturen i de forskjellige fylkene bør problematiseres. Den reelle muligheten til å velge utdanningsprogram er svært begrenset for mange ungdommer, fordi flytting fra hjemstedet ikke er et aktuelt alternativ for de fleste. Om vi skal lykkes med å skape en god og relevant videregående skole for alle, er vi avhengige av en tilbudsstruktur som gir ungdommer likeverdige muligheter. Utvalget bør gå nærmere inn i dette temaet og vurdere både dagens struktur i videregående opplæring og egne endringsforslag i lys av utfordringer knyttet til tilbudsstrukturen.

Utstyr, råvarer, læremidler og spesialrom

Vi har solid dokumentasjon på at mange videregående skoler mangler det utstyret eller råvarene det er behov for i opplæringen. Det er viktig at utstyret ved alle de videregående skolene fornyes og oppdateres jevnlig. Dagens læreplaner er ambisiøse og stiller krav til utstyr og praktisk retting. Gjennom fagfornyelsen skal det praktiske tillegges enda større vekt. De nye læreplanene vil legge opp til tidlig fordypning i programfagene og større innslag av dybdelæring. I tillegg til utstyr og råvaresituasjonen er vi opptatt av å synliggjøre betydningen av spesialrom som kjemi- og fysikksaler, laboratorier, kjøkken, verksteder og lignende. Slike fasiliteter er avgjørende for elevenes motivasjon og muligheter til å nå målene for opplæringen.

Utdanningsforbundet mener at utvalget må beskrive den faktiske virkeligheten skoler står i når det gjelder utstyr, råvarer og spesialrom, og at utvalgets anbefalinger ses i sammenheng med dette temaet.

Klassestørrelse

I opplæringsloven §8-2 står det: «Klassane, basisgruppene og gruppene må ikkje vere større enn det som er pedagogisk og tryggleiksmessig forsvarleg». Hva som er innenfor denne grensen kan være vanskelig å definere, men det er ikke tvil om at gruppene i videregående opplæring er for store slik de er i dag. Vi vet at mer enn 30 elever per klasse/gruppe er blitt normen i enkelte områder, og at det ikke er uvanlig med enda større grupper. I slike tilfeller er det svært krevende for lærer å gi god undervisning, og mulighetene til individuell oppfølging er små eller ikke-eksisterende.

I tillegg til at elevgruppene blir større, opplever mange lærere at gruppene er mer heterogene enn tidligere med store variasjoner i elevenes faglige nivå og behov for sosialpedagogisk tilrettelegging. Sammensatte elevgrupper krever at lærere har gode muligheter for å differensiere og tilpasse opplegget til elevenes ulike behov. Dessverre ser vi altfor ofte at pedagogiske vurderinger blir satt til side av økonomiske hensyn. Skolene presser stadig flere elever inn i klasser som er overfylte i stedet for å opprette to grupper.

Videregående elever har mange av de samme utfordringene som elever i grunnskolen. I fag med maskiner og annet utstyr som krever tett oppfølging og veiledning, vil store grupper utgjøre en direkte risiko for liv og helse. I andre fag vil store grupper gå utover elevenes læring. Derfor trengs en lærernorm i videregående slik vi har fått det i grunnskolen

Yrkesfaglig fordypning

Yrkesfaglig fordypning er et viktig fag for alle yrkesfagene. Faget har innretning og profil som skiller seg fra andre fag, slik det også er nedfelt i forskriften. Det er arbeidskrevende å organisere og gjennomføre opplæringen i faget på en forsvarlig måte, og det krever formalisert samarbeid mellom ulike aktører på flere arenaer. Utdanningsforbundet mener utvalget må se særskilt på yrkesfaglig fordypning og måten det organiseres og gjennomføres på. Vi mener at elevene også i dette faget har krav om forsvarlig opplæring og oppfølging av lærer. Det er allment kjent av man mange steder «teller bort» faglæreres timer i dette faget, noe som fører til at det blir vanskelig å følge opp elever som er ute i praksis. Resultatet er redusert kvalitet på opplæringstilbudet til elevene. Dette er en uheldig utvikling, og utvalget bør se framtidens yrkesfaglige fordypning i sammenheng med elevenes mulighet til helhetlig oppfølging av en faglærer som kan koordinere læringen i skole og arbeidsliv.

2) Økonomien i videregående opplæring

Delutredningen varsler store endringer i videregående opplæring som vil ha konsekvenser for økonomien til fylkeskommunene og til de videregående skolene. Det er viktig at utvalget tar høyde for den økonomiske virkeligheten til de videregående skolene i arbeidet med hovedutredningen.

Økonomien i videregående opplæring er under press. Skolene må sikres økonomi til å tilby mindre klasser slik at man kan opprettholde reell valgfrihet i fagtilbudet for elevene. I analysene av de økonomiske og administrative konsekvensene av utvalgets forslag må utvalget se nærmere på de økonomiske utslagene av at skolene tilbyr fag som ikke har full søknad på vg2 og vg3. Utdanningsforbundet er opptatt av at elevene skal ha en bred vifte av programfag å velge mellom. Vi ser at økonomi ofte hindrer et større mangfold i fagtilbudet, særlig på vg2 og vg3. Dette er uheldig for elevenes anledning til å ta informerte utdanningsvalg, og reduserer deres mulighet til å ta den utdanningen de er motivert for. Det er også avgjørende at videregående opplæring er sikret mot for store grupper (makstall for elever per klasse), og at vi får en tilskuddsordning (øremerking) for fag som krever dyrt utstyr.

Skal man nå målene om gratisprinsippet, høyere gjennomføring og en bedre skole for alle, så er en forbedret økonomi for skolene en forutsetning. Derfor er det så viktig for utvalget å vurdere de økonomiske konsekvensene av alle endringsforslag, og å se dem i lys av den reelle økonomiske situasjonen ute i skolen.

3) Lærerrollen i videregående opplæring

Lærerrollen i videregående opplæring er mangefasettert og sammensatt. Til tross for ulikhetene finnes det fellesfaktorer som påvirker og former yrkesutøvelsen for alle lærere i videregående. Vi mener det er viktig

å beskrive og forstå disse faktorene som påvirker lærerrollen. Å styrke lærerrollen er en avgjørende komponent i å bringe norsk videregående opplæring framover. I arbeidet med å peke ut veien videre for videregående opplæring i Norge, er vi nødt til å forstå lærerens rolle og de mulighetene og dilemmaene som former yrkesutøvelsen. Derfor må alle endringsforslag ses i sammenheng med lærerrollen og lærernes mulighet til å utøve rollen på best mulig måte.

I det følgende skisserer vi viktige aspekter ved lærerrollen som utvalget bør ha i bakhodet når de dukker videre inn i problemstillingene fra delutredningen og foreslår nye modeller for videregående opplæring i Norge.

Høyt faglig nivå

Et helt sentralt kjennetegn ved lærerrollen i videregående er kravet om høy faglig kompetanse. Videregående opplæring er siste stige-trinn før ungdommene møter arbeidslivet som lærlinger og høyere utdanning som studenter. Ambisjonene for elevenes sluttkompetanse er høye. Som lærlinger må elevene kunne bidra på arbeidsplasser som stiller store krav til praktiske ferdigheter og teoretisk innsikt. Som studenter må de inneha et høyt nivå når det gjelder grunnleggende ferdigheter, spesifikk fagkompetanse og generell danning og modning. De høye ambisjonene for elevene fordrer lærere som er på et høyt nivå faglig samtidig som de er dyktige pedagoger og didaktikere.

Sammensatte elevgrupper

Lærere i videregående må i stadig større grad kombinere undervisning på høyt faglig nivå med å ivareta den faglige utviklingen til elever som av ulike årsaker henger langt etter faglig. Statistikk viser at et høyt antall elever går ut av ungdomsskolen uten karakterer i mer enn halvparten av fagene. I tillegg tar videregående skole inn ungdommer med kort botid i landet som mangler språkferdigheter og som i noen tilfeller har mangelfull skolegang fra hjemlandet. Dette bidrar til at en lærer i videregående ofte må forholde seg til et stort sprik i elevenes faglige forutsetninger og ambisjoner. En matematikklærer kan gå rett fra en time i R2, der elevene ligger på et svært høyt faglig nivå til en time i en mottaksklasse eller yrkesfagklasse der enkelte elever sliter med helt grunnleggende matematikk. Ikke sjelden kan lærere oppleve et nesten tilsvarende sprik i faglig nivå innen en og samme klasse.

Dette stiller store krav til at alle lærere kan variere framgangsmåten og bruke et bredt repertoar av undervisningsmetoder. I tillegg må vi erkjenne at det trengs spesialkompetanse for å undervise elever som sliter med lærevansker, har mangelfulle språkferdigheter eller mangler andre helt grunnleggende ferdigheter. Store nivåforskjeller fordrer også en mer individuell oppfølging av elevene. På dette punktet må vi sette ambisjonene høyt, men samtidig være oppmerksom på at individuell oppfølging er vanskelig å gjennomføre i store klasser/grupper. I praksis kan det være svært krevende for lærerne å ivareta elevenes rett til tilpasset opplæring når spriket i faglig nivå blir for stort samtidig som det er begrenset tid til å følge opp den enkelte elev.

Rapporten *Faktiske gruppestørrelser i barnehage, grunnskole og videregående opplæring*, som Rambøll har lagd på oppdrag fra Utdanningsforbundet, viser at lærerne opplever denne situasjonen som krevende. Blant annet framkommer det i rapporten at gruppestørrelse og såkalt divergens (dvs. store nivåforskjeller og ulike behov for tilpasning og oppfølging) er de to viktigste årsakene til at lærerne opplever undervisningssituasjonene som utfordrende (side 80).

Det kan være god grunn til å stille spørsmål ved om lærerne i videregående skole får tilstrekkelig støtte i møte med det svært komplekse oppdraget de er pålagt. Vi vet at omtrent 11 prosent av elevene har vedtak om spesialundervisning i 10. trinn. I videregående opplæring er det tilsvarende tallet ca. 2,5 prosent, til

tross for at minst 98 prosent av alle norske ungdommer begynner i videregående etter ungdomsskolen. Er strukturen og organiseringen i videregående egnet til å ivareta elever med spesielle behov? Og gir dagens videregående skole gode nok vilkår for å utvikle den lærerrollen vi er avhengige av for å lykkes med det krevende samfunnsoppdraget?

Oppfølging av elever og kontaktlærerfunksjonen

I tillegg til den faglige oppfølgingen av elevene innebærer jobben som lærer i videregående ofte ansvar for oppfølging av andre sider ved elevenes utvikling. Mange lærere erfarer at kontaktlærerfunksjonen er en krevende oppgave som tar mer tid enn det er satt av i arbeidstidsavtalen. Sterk vektlegging av gjennomføring, fravær og frafall har ført til økte krav om å følge opp elevene. Lærere i videregående ser behovet for tett oppfølging av elevene, men er samtidig bekymret for at det ikke er gode nok rammer for å gjøre denne jobben, alternativt at denne jobben går utover forberedelse av undervisning og faglig oppfølging av elevene.

Vurdering

Vurderingsfeltet legger på mange måter premissene for innholdet i norsk videregående opplæring. Rapporten *Om lærerrollen* viser at lærere i videregående opplever særlige forventninger knyttet til elevenes resultater. Disse forventningene kommer fra elevene, som ifølge lærerne har blitt stadig mer opptatt av å få gode karakterer, men også fra foreldre skoleledere og lokale skolemyndigheter. Karakterer har stor betydning for den enkelte elev fordi de danner grunnlag for inntak til høyere utdanning og læreplass. I tillegg er statistikk basert på karakterer en viktig kvalitetsindikator for den enkelte skole og for norsk videregående opplæring generelt. Spesielt viktig er den statistikken som viser andelen unge som fullfører og består opplæringen.

På bakgrunn av dette er det ingen underdrivelse å si at det hviler et tungt vurderingsansvar på lærerne i den videregående skolen. De faglige vurderingene er krevende nok i seg selv. I tillegg må lærerne foreta disse vurderingene i et krysspress av ulike interesser. Når vi skal videreutvikle lærerrollen i videregående opplæring, er vi nødt til å ha i bakhodet hvor krevende og komplekst vurderingsfeltet er. Lied-utvalget bør stille spørsmål om ikke sluttvurdering har blitt en for omfattende del av lærerrollen i videregående på bekostning av arbeid med undervisning, formativ vurdering og annen elevoppfølging. I forlengelsen av dette bør de drøfte hvordan systemet for vurdering, poengberegning og rangering av elever kan innrettes slik at lærere kan utføre vurderingsoppdraget på en måte som best mulig gagnar elevenes læring og utvikling.

Lærernes arbeid med undervisningen

Lærernes arbeidsformer i videregående opplæring har gradvis blitt endret over flere tiår. Teamarbeid og samarbeid om vurdering og elevoppfølging har blitt en vanlig arbeidsmetode for langt flere lærere enn før. Dette er metoder som kan være faglig givende og bidra til å skape sterke profesjonsfellesskap, men de er ofte tidkrevende. Om lærerne i videregående skal lykkes med å etablere fruktbart faglig samarbeid om undervisning, er det avgjørende at dette prioriteres høyt og at det settes av nok tid. Med de omfattende og til dels sprikende kravene som lærere i videregående møter i det daglige, er det avgjørende at arbeidsdagene kan brukes på en måte de opplever som mest mulig relevant. Fra lærerrollerapporten kjenner vi til hvordan mange lærere opplever at kjerneoppgavene ikke er høyt nok prioritert i skolen, og at for mye av arbeidstiden brukes til oppgaver og aktiviteter som ikke er direkte relatert til undervisningen.

Tiltak for å styrke lærerrollen i videregående opplæring

Lærerrollerapporten beskriver spenningen mellom såkalt profesjonalisering ovenfra, dvs. myndighetenes tiltak for å videreutvikle lærerprofesjonen, og profesjonalisering innenfra, som er lærerens arbeid med å videreutvikle egen yrkesutøvelse og profesjon. Rapporten slår fast at profesjonalisering innenfra er en viktig del av å videreutvikle profesjonen og å styrke lærerrollen.

Profesjonalisering ovenfra og profesjonalisering innenfra kan fungere som motsetninger, i den forstand at ulike pålegg fra myndighetenes kan overstyre lærerne og redusere handlingsrommet for profesjonalisering innenfra. Men de kan også støtte opp under hverandre ved at myndighetene legger til rette og støtter opp under prosessene som gir profesjonalisering innenfra.

Kunnskapsgrunnlaget fra *Om lærerrollen* og Rambøll-rapporten om faktiske gruppestørrelser, viser at lærere i videregående har behov for mer støtte og at det legges bedre til rette for arbeidet med pedagogisk differensiering, elevoppfølging og vurdering. Samtidig er det slik at god praksis utvikles i praksisfeltet i samarbeid mellom lærere og i møtet mellom lærer og elev. Dette bør være utgangspunktet for alle tiltak som tar sikte på å styrke lærerrollen i videregående opplæring. Lokale og sentrale myndigheter bør legge til rette for at lærere kan konsentrere seg om kjerneoppgavene og samarbeide om systematisk utviklingsarbeid. I denne sammenhengen er vurderingsordninger og vurderingsreglement, klassestørrelse, lærerkompetanse, dokumentasjonskrav, tidsbruk, kontaktlærerfunksjonen, spesialundervisning og mange andre temaer aktuelle.

Differensiering av arbeidsoppgaver og andre yrkesgrupper inn i skolen

Lærerrollerapporten slår fast at lærernes arbeidsoppgaver øker i kompleksitet. Samtidig foreslår ekspertgruppen at andre profesjoner må inn i skolen og, at vi bør undersøke mulighetene for sterkere differensiering av lærerarbeidet.

Utdanningsforbundet mener at det er behov for både flerfaglig samarbeid og flere typer kompetanser i skolen. Utdanningsforbundet er imidlertid opptatt av at andre yrkesgrupper må komme *i tillegg til* læreren, ikke erstatte. Det er godt dokumentert at læreren er den viktigste personen for elevenes læring.

Utdanningsforbundet er positiv til et mer formalisert flerfaglig samarbeid mellom tjenester på kommune- og fylkeskommunalt nivå, og mener dette må utredes nærmere. Vi mener derfor bestemmelser om sosialpedagogisk rådgivning, skolehelsetjeneste, pedagogisk-psykologisk tjeneste og oppfølgingstjeneste bør styrkes og gjøres mer forpliktende for kommunene og fylkeskommunene, blant annet gjennom bemanningsnorm, kompetansekrav og tydeliggjøring av mandat og arbeidsoppgaver. Vi mener det er avgjørende at alle endringer i videregående gjøres med intensjon om å skape gode vilkår for at lærere kan utøve sine kjerneoppgaver på best mulig måte samtidig som profesjonen har støtte og handlingsrom for å videreutvikle egen yrkesutøvelse og lærerrollen i videregående opplæring.

Skoleledelse

Utvalget gir en kort omtale av skoleledelse i *kapittel 5. Aktører og rammer i opplæringen*.

Samfunnsendringer og politiske verdidebatter får innvirkning på lederens arbeid og hva skolen må, eller bør legge vekt på fremover.

Skolelederens mulighetsrom og tid til pedagogisk ledelse er viktige tema som Utdanningsforbundet mener utvalget bør diskutere videre i hovedutredningen, sammen med mellomlederens rolle og arbeidssituasjon. Utdanningsforbundet mener at det er viktig at utvalget setter fokus på rekruttering av skoleledere. Hvem er

skolelederne, og hvilken bakgrunn har de? Hva er ønsket bakgrunn? Vi Vi har liten systematisk kunnskap om skoleleders bakgrunn etter at kravet om praksis fra skoleslaget ble fjernet fra opplæringsloven.

4) Bedre kunnskapsgrunnlag gjennom systematisk utvikling av forskning og statistikk

Rapporten er et omfattende kunnskapsgrunnlag om videregående opplæring og det bygger både på forskning, erfaring, nasjonale og internasjonale undersøkelser som foreligger. Samtidig påpeker utvalget at det på flere områder mangler forskning på videregående opplæring, og at mye av den forskningen som foreligger er på frafall og yrkesfag.

Utdanningsforbundet understreker betydningen av langsiktig og systematisk forskning og statistikkutvikling i videregående opplæring. Det må til en større kartlegging av kunnskapshuller og mangler i utdanningsforskning på videregående opplæring, selv om utvalget i hovedrapporten bør kunne løfte frem noen områder hvor det er behov for forskning:

Vi må også ta et profesjonsblikk på forskning på elever, særlig etter endring i lærerutdanningen og PPU med mer krav om forskning på egen praksis.

Det er behov for mer klasseromsforskning i norsk videregående opplæring- for eksempel vet vi lite om teoretiseringen av yrkesfagene som kom med Reform 94? Hva lærer elevene av strategier/selvstendighet? Hva lykkes vi med? Korrigering for ulikheter i elevmaterialet når man sammenlikner med utlandet.

Forskere må være åpne for at ulike metoder kan være gunstige for ulike elevgrupper. Metodevalg påvirkes bl.a. av gruppens konsentrasjonsevne.

Når vi har fokus på «fullføre og bestå» og «jakten på toeren» - fører det faktisk til at det er flere som kommer i jobb og blir i jobb, eller har vi bare økt utdanningsnivået på de som faller utenfor arbeidslivet?

Det bør også forskes mer på hvordan det går med deltakere i voksenopplæringen. Klarer de å fullføre utdanningsløpene de starter på? Det legges mye fokus på at de skal få sin første jobb. Klarer de å beholde den? Klarer de å få ny jobb? Det vil si, har vi lykkes med integreringsarbeidet og gitt dem forståelse for hva som trengs i arbeidslivet?

5) Internasjonalisering i videregående opplæring

Utdanningsforbundet savner et sterkere fokus på internasjonalisering generelt, hva internasjonalisering er i videregående skole, hvordan det jobbes med internasjonalisering både ute og hjemme, hvilke ordninger for mobilitetsopphold som finnes og hvordan disse både benyttes og oppleves av den enkelte og samfunnet. Regjeringen har økt ambisjonsnivået for studenter som deltar i mobilitet til å omfatte 50 prosent av norske studenter i høyere utdanning. Skal vi nå de ambisjonene er det viktig at flere elever i videregående opplæring har muligheten til å delta på et mobilitetsopphold.

Selv om vi har undersøkelser som viser at mange elever er fornøyd med mobilitetsopphold, er det også utfordringer. Vi mener at gratisprinsippet må ligge fast, og at det må omfatte elever og lærlinger som deltar i et mobilitetsopphold. Det kan ikke være slik at det er foreldres inntekt som skal avgjøre om ungdom kan delta i et mobilitetsopphold. Økonomi og gratisprinsipp er en utfordring der internasjonaliseringen innbefatter reise og opphold.

For alle elever i videregående opplæring, uavhengig av utdanningsprogram, er internasjonal mobilitet viktig for å få en bedre kulturforståelse og forståelse av samfunn i en globalisert verden. Fortsatt bærer mobilitet og internasjonalisering preg av å være knyttet til ildsjeler og mye frivillig arbeid. Utvalget har nå anledning til å løfte arbeidet med internasjonalisering i videregående skole.

Utvalgets arbeid må naturlig nok sees i sammenheng med fagfornyelsen og andre pågående prosesser. Det er også behov for en gjennomgang av hvilke konsekvenser et årsmobilitet har for elevenes opplæring og samlede læringsutbytte. Vi ser utfordringer med at man har integrert utenlandsoppholdene i videregående på en slik måte at man ikke tar Vg2 i Norge. Dette skaper problemer i enkelte fag på Vg3 ved at elevene ikke har det forventede grunnlaget. Det skaper også et problem for dimensjoneringen i skoletilbudet, når mange elever forsvinner fra skolene på Vg2, men skal ha skoleplass igjen på Vg3. På noen skoler fører dette til sammenslåing av klasser på Vg2, noe som går ut over klassetilhørigheten også til de som ikke reiser ut. I en diskusjon om internasjonal mobilitet i videregående bør også forhold som søkeprosess og rapportering knyttet til mobilitetsopphold sees på, det samme må de økonomiske rammene/ressurs til lærere/ledere som har ansvar for internasjonalisering. Dimensjonering er en annen utfordring som utvalget må se nærmere på, mangel på læreplasser blir forsterket ved at private skoler tilbyr ulike utdanningsprogram innen yrkesfag uten at det tas hensyn til mulighet for læreplass.

